

УДК 330.3

Святослав КІСЬ, Галина КІСЬ

ЯВИЩЕ «ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ» У ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Резюме. Наведено окремі результати наукового доробку вітчизняних вчених, у працях яких відображено теоретико-методологічні та прикладні засади формування й використання СЕС різного рівня та сфери діяльності інтелектуального капіталу, потенціалу, ресурсу та інтелектуалізації як явища, яке притаманне новому типу економічних відносин. Обґрунтовано першочергову та активну участь у процесах інтелектуалізації діяльності СЕС представників її управлінського корпусу. Акцентовано увагу на тому, що інтелектуалізація сфер діяльності СЕС – це результат зростання частки інтелекту в праці управлінського персоналу. Під явищем «інтелектуалізації» в діяльності СЕС запропоновано розуміти неперервний, нескінченний, динамічний процес, який супроводжує її діяльність в умовах економіки, заснованої на знаннях.

Ключові слова: соціально-економічна система, інтелект, інтелектуалізація, економіка, заснована на знаннях, управлінський персонал, інтелектуалізація праці, інтелектуалізація економіки, інтелектуалізація виробництва.

Svyatoslav KIS, Galyna KIS

THE PHENOMENON OF «INTELLECTUALIZATION» WITHIN SOCIO-ECONOMIC SYSTEMS ACTIVITY

Summary. The article is devoted to research of theoretical approaches to analyse the essence and value of the phenomenon of «intellectualization» in activity of the modern social and economic systems (SES). The authors provide separate individual results of scientific heritage of domestic scientists, reflecting the theoretical, methodological and applied principles of formation and use of SES different levels and a field of activity of the intellectual capital, potential, resource and intellectualization as a phenomenon which is a characteristic of a new type of economic relations. It is established that intellectualization of activity of SES should be considered in the light of intelligent manufacturing sector and intellectualized work of the personnel. It is proved primary and active participation in the process of intellectualization of SES representatives of its administrative case is proved. The attention that intellectualization of fields of SES activity is a result of growth of a share of intelligence in work of the administrative personnel is focused. It is offered to understand the activity of SES as continuous, infinite, dynamic process which accompanies its activity in the conditions of the economy based on the knowledge as the phenomenon of «intellectualization». The result of the article is a proposal to concentrate further research backgrounds, capabilities and conceptual and categorial device on the phenomenon of «intellectualization» at the level of the enterprises as most effective SES.

Key words: social and economic system, intelligence, the intellectualization, economy based on knowledge, the administrative personnel, intellectualization of work, intellectualization of economy, intellectualization of production.

Постановка проблеми. Пріоритетною категорією функціонування сучасної економіки, заснованої на знаннях, є поняття «інтелектуальний ресурс», який, соціально-економічній системі (СЕС) будь-якого рівня та напрямку діяльності необхідно формувати, нагромаджувати, розвивати. Ефективній реалізації цих процесів сприятиме явище інтелектуалізації, яке останнім часом отримало широку інтерпретацію в наукових джерелах, а також дана дефініція використовується для обґрунтування напрямків необхідних змін у різних сферах функціонування СЕС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові пошуки таких вітчизняних учених, як Ажажа М.А., Амоша О.І., Апшай Н.І., Бутнік-Сіверський О.Б., Василик А.В., Вовканич С.Й., Врублевський В.К., Грішнова О.А., Геєць В.М., Доронін А.В., Долішній М.І., Кендюхов О.В., Кузьмін О.Є., Другов О.О., Маркова Н.С.,

Петренко В.П., Сем'янчук П.М., Соловйов В.П., Ситник Й.С., Хаврова К.С., Чухно А.А. та інших спрямовані на достатньо ґрунтовні дослідження питань, які пов'язані з теоретико-методологічними та прикладними засадами формування та використання інтелектуального капіталу, потенціалу, ресурсу та інтелектуалізації як явища, яке притаманне новому типу економічних відносин.

Не зважаючи на присутність у вітчизняній економіко-управлінській науці значної кількості науково обґрунтованих підходів до аналізу процесів і явищ, пов'язаних з функціонуванням СЕС в умовах знанневоорієнтованої економіки, слід зауважити, що їх зміст не повною мірою розкриває сутність явища «інтелектуалізації» та її роль в діяльності СЕС.

Мета статті – сформулювати поняття «інтелектуалізація» на основі аналізування теоретико-методологічних підходів до встановлення ролі інтелекту в діяльності СЕС.

Виклад основного матеріалу. Одним із перших за часом фундаментальним колективним дослідженням ролі інтелекту в суспільстві вітчизняних авторів стала відома колективна монографія «Україна: інтелект нації на межі століть», яка вийшла з друку ще у 2000 році [1]. В колективній праці запропоновано розглядати інтелектуалізацію як процес, метою якого є розширення й покращення використання знань, акцентовано увагу на підвищенні творчих можливостей соціальних систем усіх видів і рівнів, соціальних і технологічних передумовах ефективнішого використання інтелекту кожної особистості й сукупного інтелекту. Заслугує особливої уваги думка авторів про те, що процеси інтелектуалізації повинні проникати в усі сфери суспільного життя і в першу чергу, в управління, науку, освіту, медицину, охорону навколишнього середовища.

Досліджуючи роль та значення інтелектуалізації в економічному зростанні, автор багатьох наукових публікацій з даної проблематики в одній із праць [2, с.55] доходить висновку, що процес інтелектуалізації економіки впливає на економічне зростання та конкурентоспроможність у двох напрямках: «прямо – через створення, накопичення, розповсюдження та вміння застосовувати спеціалізовані знання, що дозволяє виробляти інноваційну продукцію, тим самим підвищувати конкурентоспроможність виробників та поліпшувати макроекономічні показники, прискорює економічне зростання, та опосередковано – шляхом створення суспільних знань, що спричиняє до зміни суспільних інститутів та зміни структури зайнятості, разом з тим підвищуючи мотивацію та можливості для особистого навчання, що в подальшому сприяє створенню спеціалізованих знань, виробництву продукції, прискорюючи економічне зростання». Підтримуючи запропонований автором підхід, вважаємо, що стосовно будь-якої соціально-економічної системи вплив явища інтелектуалізації необхідно модифікувати наступним чином: прямо-інтелектуалізоване виробництво дозволяє виробляти конкурентоспроможну продукцію і отримувати більшу економічну вигоду, опосередковано – інтелектуалізація всіх сфер, які супроводжують діяльність СЕС (персонал, освіта, наука, управління) сприяє появі нових знань, результатом використання яких є виробництво висококонкурентної продукції. Розвиваючи думку про пріоритетні передумови процесів інтелектуалізації в Україні, науковець до їх переліку відносить розвиток сфери вищої освіти та науки [2]. Вища освіта розглядається як можливість здійснювати навчання персоналу, керівників адекватно сучасним реаліям формування стратегії, а також як необхідність формування у персоналу здатності покращувати отримані знання та здобувати нові. Розвиток наукової сфери сприяє процесам інтелектуалізації економічної діяльності завдяки створенню нових знань про управління та стратегії розвитку, нових технологій, які

дозволяють на організаційному та технічному рівнях ефективніше здійснювати діяльність СЕС.

Розглядаючи інтелектуалізацію як тенденцію світового економічного розвитку, автор роботи [3] доходить до обґрунтованих висновків про важливу роль освіти і науки як факторів економічного зростання, опосередкованих збільшенням частки інтелектуальної складової в діяльності СЕС. На наш погляд, сферу освіти і науки необхідно розглядати з позиції виконання ними не тільки функцій джерела, а й об'єкта інтелектуалізації.

Головними категоріями, які супроводжують процес інтелектуалізації економіки в [4], визначено інноваційний потенціал, людський потенціал, інтелектуальний потенціал людини, інтелектуальний капітал, інноваційне виробництво. Фрагментарний аналіз змісту запропонованих дефініцій дозволяє зробити попередній висновок про те, що інтелектуалізована економіка – це інтелектуалізована виробнича сфера СЕС (інноваційний потенціал та виробництво, а також інтелектуальний капітал) та інтелектуалізована праця персоналу, яка визначається людським потенціалом та інтелектуальним потенціалом людини. Крім того, інтелектуалізацію як явище в соціально-економічних системах, на наш погляд, необхідно розглядати з позиції взаємозалежності та взаємозумовленості процесів інтелектуалізації виробничої сфери й активності персоналу.

Подальший аналіз структури наукового доробку вітчизняних учених у сфері інтелектуалізації та використанні інтелектуальних ресурсів суспільних систем дає підстави зробити висновок про те, що вагоме місце у згаданих дослідженнях займають проблеми інтелектуалізації праці як на конкретному підприємстві, так і в суспільстві загалом. Науковці акцентують увагу на таких аспектах:

- визначення дефініції «інтелектуалізація праці» та дослідження особливостей процесу інтелектуалізації праці в соціально-економічних системах різного рівня;
- актуалізація умов та напрямків інтелектуалізації праці;
- взаємозв'язок процесів інтелектуалізації праці із передумовами та результатами соціально-економічного розвитку суспільних систем;
- трансформація соціальної структури сучасного суспільства через призму інтелектуалізації праці.

Значний теоретико-методологічний доробок з проблем інтелектуалізації праці належить професору Грішнівій Олені Антонівні, яка в одній із своїх наукових праць зазначає, що «...провідна роль у процесах інтелектуалізації належить нематеріальним засобам інтелектуальної праці, що належать безпосередньо виконавцю цієї праці – без взаємодії з ним не може брати участі в цьому процесі жоден інший фактор» [5, с.25]. Це дає підстави зробити висновок про те, що головною передумовою процесів інтелектуалізації СЕС є готовність людини до їх реалізації.

Одні з перших в українській сучасній економічній літературі досліджень проблем інтелектуалізації праці, розпочаті проф. Грішнвою О.А., знайшли своє продовження в роботах її учнів. Зокрема, автором в [6] для оцінювання інтелектуалізації трудової діяльності запропоновано використовувати кваліметричний підхід, економіко-статистичні та експертні методи, які дають можливість дослідити взаємозв'язок процесів інтелектуалізації трудової діяльності та розвитку інтелектуального капіталу підприємства, або, на наш погляд, інтелектуалізації праці персоналу та виробничої сфери СЕС.

Пов'язуючи виробничу, персонал-орієнтовану, наукову, освітню та управлінську сфери діяльності СЕС, автор роботи [7] інтелектуалізацію праці представляє як «...процес постійного підвищення наукоємності як виробничих факторів, так і продукції, неперервного вдосконалення навичок та здібностей

персоналу, творчого підходу до організаційних, виробничих й маркетингових процесів, а також масових нововведень у ресурсно-сировинну, процесно-технологічну, продуктову, організаційну й збутову компоненти господарської діяльності» [7, с.218].

Окремими напрямками досліджень вітчизняної економічної науки слід вважати дослідження, пов'язані з процесами інтелектуалізації виробництва як на загальнодержавному рівні, так і на рівні окремо взятого суб'єкта господарювання. Ідентифікуючи сучасні виробничі організації як соціально-економічні системи, які завдяки присутності в них людини розвиваються нелінійно і мають життєвий цикл, автор роботи [8] звертає особливу увагу на процес інтелектуалізації капіталу СЕС, головним джерелом формування якого, на його думку, є освіта. Аналіз запропонованого в [8] підходу до інтелектуалізації виробництва через зростання рівня освіченості дозволяє зробити висновок про те, що освіта створює підстави для нагромадження й розвитку інтелектуального капіталу у виробничій сфері. Однак, на наш погляд, для ефективної та безперервної реалізації цього процесу інтелектуалізації потребує сама освіта.

Розглядаючи проблеми інтелектуалізації сучасних виробничих систем, відомий український дослідник теоретико-методичних засад економіки інтелектуальної та інноваційної діяльності професор Бутнік-Сіверський Олександр Борисович в одній зі своїх численних наукових праць [9] веде мову про національну інноваційну систему, яка повинна базуватися на інтелектуалізації населення. При цьому, вчений переконаний, що інтелектуалізація виробничих систем дозволяє в короткі терміни застосувати у виробництві інтелектуальний і науково-технічний потенціал країни на основі використання інтелектуальної власності. Поява й трансформація останньої в кінцевий продукт, на наш погляд, є результатом інтелектуалізації праці, освіти, науки та інших сфер, які супроводжують діяльність соціально-економічних систем.

Процес інтелектуалізації діяльності підприємства та її вплив на формування стратегії його інноваційного розвитку автор роботи [10] пов'язує з інтелектуальною активністю персоналу та формуванням на цій основі постійно зростаючого інтелектуального капіталу. Якщо під запропонованими «плануванням, контролем та мотивацією інтелектуальної активності персоналу» розуміти його участь у трудових, освітніх, наукових та інших інтелектуалізаційних процесах, то дане трактування дефініції «інтелектуалізація діяльності СЕС», на нашу думку, є найбільш прийнятним.

Розкриваючи поняття «інтелектуалізація людського капіталу» як процес, який відбувається на основі синтезу інформації, знань, умінь і навичок окремого індивіда, автор наукової публікації [11] пропонує реалізовувати на підприємстві програму інтелектуалізації людського капіталу, яка передбачає етап оцінювання, виявлення резервів та складання плану, мотивації, контролю та вимірювання інтелектуалізації людського капіталу. Такий підхід тільки частково характеризує явище інтелектуалізації, враховуючи той факт, що більшість вітчизняних та зарубіжних учених людський капітал вважають однією зі складових інтелектуального капіталу СЕС.

Не заперечуючи своєчасності, достовірності та високого рівня наукової обґрунтованості наведених вище та багатьох інших досліджень, які стосуються проблем інтелектуалізації економіки, суспільства, праці, виробництва, людського капіталу та інше, з необхідністю доходимо висновку, що в їх основі лежить діяльність людини (персоналу) з притаманним їй рівнем інтелекту. У зв'язку з цим, одним з найважливіших завдань сучасних процесів інтелектуалізації, на нашу думку, слід вважати ефективне використання інтелектуального потенціалу СЕС. Його виконання належить до компетенції управлінського корпусу соціально-економічних систем різного рівня.

Зважаючи на викладене вище, оригінальними слід вважати дослідження, в яких науковці ефективність процесів інтелектуалізації пов'язують з ефективністю системи управління в соціально-економічних системах. З цього приводу, автор наукової праці, яка вийшла друком у 2009 році, вперше сформулював та обґрунтував нову управлінську парадигму: «інтелектуалізованому суспільству – інтелектуалізоване управління» [12]. На нашу думку, такий підхід дає підстави вести мову про те, що будь-яка соціально-економічна система є інтелектуалізована, так як на переконання проф. Петренка В.П. існують поняття «елементарний носій інтелекту», «інтелект елементарного носія» та «інтелект групи елементарних носіїв» [12, с.22].

Виходячи з цього, можна припустити, що процеси, пов'язані з інтелектуалізацією діяльності групи осіб, підрозділу організації, підприємства, територіальної громади, регіону, держави не можуть відбуватися без першочергової та активної участі управлінського корпусу згаданих організаційних утворень, на який процеси інтелектуалізації повинні поширюватися першочергово, сприяючи їх проникненню в інші сфери, які супроводжують діяльність СЕС.

Підтвердження гіпотези про важливість управлінської діяльності в процесах інтелектуалізації знаходимо в наукових дослідженнях автора [13,14], який зазначає, що апарат управління повинен створити умови, за яких вплив керуючої системи на керовану забезпечить інтелектуально-орієнтовану діяльність підприємства та отримання конкретних результатів. Аналіз їх переліку дає підстави вважати, що виробництво інтелектуального продукту – це демонстрація інтелектуалізованої сфери виробництва, інтелектуально-креативний персонал підрозділів підприємства – інтелектуалізованого виконавчого персоналу, належний рівень витрат на науку і знання – це інтелектуалізовані сфери науки і освіти. Отже, в центрі процесів інтелектуалізованої діяльності СЕС науковець розташовує інтелектуалізовану систему менеджменту, розробляючи її модель у роботі [14]. Суть пропозиції вченого зводиться до визначення цілей, підходів, механізмів реалізації концепції інтелектуалізованого менеджменту підприємств, теоретико-методологічна важливість якої не піддається сумніву.

Одним з найважливіших напрямків інтелектуалізації СЕС є сфера освіти і науки. Проблема їх розвитку як в контексті забезпечення, так і безпосереднього впливу явища «інтелектуалізації» присвячено ряд праць вітчизняних науковців [15–19], фрагментарний аналіз яких дозволить виявити основні положення дефініції стосовно ролі наукової та освітньої сфери в інтелектуалізованій діяльності СЕС.

Резюмуючи проведений в роботі [17] аналіз стану та перспектив розвитку вищої освіти в Україні в контексті інтелектуалізації праці, автор звертає увагу на необхідність її диверсифікації та модернізації. На наше переконання, ефективна реалізація запропонованих заходів у частині диверсифікації джерел фінансування, структури підготовки кадрів, форм навчання та модернізації на основі якісних змін організації навчального процесу можлива тільки за умови проникнення процесів інтелектуалізації в освітянську сферу.

Саме такі процеси стали об'єктом дослідження в [16], де автор формулює думку про те, що постіндустріальне суспільство потребує «креативної освіти», результатом якої є здатність опановувати нові або суміжні професії, працювати в різних професійних середовищах та організаційних структурах, приймати рішення в умовах змін, постійно вчитися і перенавчатися. Зважаючи на те, що креатив – це результат інтелектуального розвитку, а креативна освіта – це інтелектуалізований процес, можна припустити, що під інтелектуалізацією освіти автор багатьох наукових праць з проблем її розвитку [16,17] розуміє зростання частки креативу у функціонуванні освітньої сфери. При цьому в [16] звернуто особливу увагу на

поєднання освіти, науки, виробництва та робочої сили на основі інтелектуалізації, що сприяє формуванню передумов інноваційного розвитку СЕС.

Неодмінним супроводом процесів інтелектуалізації СЕС в умовах економіки знань є розвиток наукової сфери, головним завданням якої можна вважати витіснення з внутрішнього середовища організації застарілих технологій та появою на ринку продуктів, які спираються на останні наукові досягнення. Нові знання, які з'являються в результаті розвитку наукової сфери, втілюються в технологіях і устаткуванні, сприяючи разом з кваліфікованими кадрами та ефективно організованим виробництвом економічному зростанню. Не зважаючи на відсутність у вітчизняній економічній літературі поняття «інтелектуалізація науки», вважаємо, що його зміст, як зростання частки креативу у наукових дослідженнях є цілком обґрунтованим та вимагає врахування при детермінації дефініції інтелектуалізація щодо соціально-економічних систем.

Отже, в результаті узагальнення підходів до визначення основних характеристик та суті процесу інтелектуалізації, враховуючи нагромаджений СЕС практичний досвід, подану дефініцію доцільно детерминувати наступним чином: інтелектуалізація – це неперервний, нескінченний, динамічний процес, який супроводжує діяльність соціально-економічної системи будь-якого рівня в усіх сферах її активності, забезпечує виникнення та розвиток інтелекту, функціонування індивідуального та суспільного інтелекту, сприяє покращенню якісних характеристик організації зі зворотним ефектом, формує людський ресурс, здатний до творчих аналізу та синтезу інформації, оцінювання та організації виробничих процесів, генерування та реалізації власних та залучених ідей.

Висновки. Проведений аналіз вітчизняних наукових досліджень дефініції «інтелектуалізація» щодо розвитку СЕС дозволяє зробити такі висновки:

- однією з найпоширеніших категорій, з якою більшість представників наукової спільноти пов'язують формування та розвиток знанієвоорієнтованої економіки є «інтелектуалізація праці»;

- інтелектуалізація праці – це процес багатогранний, який полягає не тільки у домінуванні розумового над фізичним, але й у здатності проникати у такі сфери діяльності СЕС, як виробництво, управління, наука, освіта;

- спільним у трактуванні явища інтелектуалізації економіки, суспільства, виробництва, людського капіталу, праці, управління, освіти, науки є, на наш погляд, визнання науковцями того, що інтелектуалізація сприяє виробленню, розповсюдженню та використанню нових знань у різних сферах діяльності СЕС та забезпечує їх конкурентоспроможність;

- незважаючи на те, що представниками сучасної вітчизняної економічної науки нагромаджено значний теоретико-методологічний та практичний досвід досліджень проблем інтелектуалізації розвитку СЕС різного рівня та виду діяльності, трактування самої дефініції «інтелектуалізація» є не до кінця конкретизоване і не враховує комплексного впливу зростання інтелектуальної активності в усіх сферах, які поєднує СЕС;

- інтелектуалізацію, на наш погляд, не можна обмежувати одномоментним досягненням СЕС соціального чи економічного ефекту, бо в такому випадку втрачається її зміст як інноваційного процесу зростання;

- явище інтелектуалізації необхідно розглядати, з одного боку, через призму його впливу на формування та покращення результатів діяльності СЕС, а з іншого – як результат цього впливу.

Детермінація дефініції «інтелектуалізації» на основі комплексного підходу зумовлює необхідність ідентифікувати основні проблеми інтелектуалізації розвитку

СЕС, а також розглянути передумови, можливості та понятійно-категоріальний апарат інтелектуалізованої діяльності підприємств як найбільш репрезентативних СЕС у контексті розвитку виробничої, персонал-орієнтованої та науково-освітньої сфер.

Conclusions. The conducted investigation of domestic scientific researches of a definition «intellectualization» as for the development of SES allows drawing the following conclusions:

- one of the most common categories related to formation and development of the economy and recognised by most members of the scientific community is «intellectualization of work»;

- intellectualization of labour is a many-sided process which consists not only in domination of intellectual activity over physical, but also in ability to get into such fields of activity of SES as production, management, science, education;

- the common aspect in interpreting the phenomenon of intellectualization of economy, society, production, human capital, work, management, education, science, in our opinion, is recognition by the scientists of the fact that intellectualization promotes development, distribution and use of new knowledge in various fields of activity of SES and provides their competitiveness;

- in spite of the fact that representatives of modern domestic economic science saved up considerable theoretical and methodological as well as practical experience of researches concerning the intellectualization of SES development at different levels and a kind of activity, interpretation of the definition «intellectualization» has not been completed and concretized and doesn't consider complex influence of intellectual activity growth in all spheres combined by SES;

- intellectualization, in our opinion, can't be limited to one-stage achievement of SES of social or economic effect because in this case it can lose its meaning as an innovative growth process;

- the phenomenon of intellectualization should be considered on the one hand through a prism of its influence on formation and improvement of results of SES activity, and on the other – as a result of this influence.

The determination of a definition of «intellectualization» on the basis of an integrated approach causes the necessity to identify the main problems of intellectualization of SES development, and also to consider prerequisites, opportunities and the conceptual and categorial device of the enterprises' intellectualized activity as most effective SES in the context of development production, the personnel oriented, scientific and educational spheres.

Використана література

1. Україна: інтелект нації на межі століть [Текст]. – К.: Інформаційно-видавничий центр «Інтелект», 2000. – 508 с.

2. Другов, О.О. Інтелектуалізація як фактор забезпечення економічного зростання в Україні [Текст] / О.О. Другов // Економічний форум. – 2012. – №2. – С.50–56.

3. Ішук, С.О. Інтелектуалізація як світова тенденція економічного розвитку [Текст] / С.О. Ішук // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – №1(10). – С.91–96.

4. Ажажа, М.А. Інтелектуалізація економіки: інноваційний і людський потенціал в умовах глобалізації / М.А. Ажажа // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vlp.com.ua/node/714/>

5. Грішнова, О.А. Інтелектуалізація праці: українські проблеми на тлі світових тенденцій [Текст] / О. А. Грішнова // Україна: аспекти праці. – 2000. – №7. – С.24–27.

6. Василик, А.В. Інтелектуалізація трудової діяльності в контексті формування та розвитку інтелектуального капіталу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» [Текст] / А.В. Василик. – Київ, 2009. – 23 с.

7. Сем'янчук, П.М. Проблеми інтелектуалізації праці в Україні та шляхи їх вирішення [Текст] / П.М. Сем'янчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – Вип.18.4 – С.215–225.

8. Доронін, А.В. Інтелектуалізація капіталу і освітні процеси виробничої організації [Текст] / А.В. Доронін // Экономика и управление. – 2006. – №4. – С.13–18.
9. Бутнік-Сіверський, О.Б. Трансформація інтелектуальної власності інноваційний продукт [Текст] / О.Б. Бутнік-Сіверський // Інтелектуальний капітал. – 2003. – №5. – С.3–12.
10. Хаврова, К.С. Інтелектуалізація як основа формування стратегії інноваційного розвитку підприємства / К.С. Хаврова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/index.php/uk/economy-312/innovation-economy>.
11. Сем'ян, О.В. Інтелектуалізація людського капіталу підприємства [Текст] / О.В. Сем'ян // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2011. – №4(16) – С.141–145.
12. Петренко, В.П. Інтелектуальні ресурси соціально-економічних систем: аспекти інноваційного управління: монографія [Текст] / В.П. Петренко. – Івано-Франківськ: ПП. Курилюк В.Д., 2009. – 196 с.
13. Ситник, Й.С. Передумови інтелектуалізація систем менеджменту підприємств [Текст] / Й.С. Ситник // Матеріали III-ої Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Актуальні питання теорії та практики менеджменту» 21–22 березня 2012 року. – Луганськ: ТОВ «Віртуальна реальність», 2012. – С.57–59.
14. Ситник, Й.С. Концептуальні засади інтелектуалізації систем менеджменту підприємства [Текст] / Й.С. Ситник // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – №8(134). – С.90–97.
15. Апшай, Н.І. Інтелектуалізація навчального процесу у ВНЗ в умовах розвитку інформатизації [Текст] / Н.І. Апшай // Проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. – №9. – С.3–5.
16. Шевченко, Л.С. Інтелектуалізація освіти: сучасні виклики для України / Л.С. Шевченко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://int-konf.org/konf062013/360-doktor-ekonomichnih-nauk-profesor-shevchenko-l-s-ntelektualizatsiya-osviti-suchasn-vikliki-dlya-ukrayini.html>.
17. Шевченко, Л.С. Фінансування вищої освіти: диверсифікація джерел / Л.С. Шевченко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/download/el_zbirk/2.2013/31.pdf
18. Чекушина, Ю.В. Вища освіта України в аспекті інтелектуалізації праці [Текст] / Ю.В. Чекушина, Ю.М. Чекушина // Гуманітарний журнал. – 2013. – №3. – С.3–10.
19. Деінтелектуалізація чи інтелектуалізація: присуд суспільства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blogs.korrespondent.net/blog/users/3334243-deintelektualizatsiia-chy-intelektualizatsiia-prysud-suspilstva>.

Отримано 27.01.2015